

¹⁴ Grabowski M. Literatura i krytyka. — Wilno, 1837. — Т. 2. — S. 109–110.

¹⁵ Wybór poezyj. — S. 75.

¹⁶ Цертелев Н. Опыт собрания старинных малороссийских песней. — С.Пб., 1819. — С. 50.

¹⁷ Варто зазначити, що поет хибно переклав слово “пиццаль”, яке означало не сопілку (“пиццалку”), а вогнепальну зброю, різновид важкої рушниці.

¹⁸ Wybór poezyj. — S. 76.

¹⁹ Цертелев Н. Зазнач. праця.

²⁰ Ibid. — С. 34–35.

²¹ Ibid. — С. 35.

²² Ibid. — С. 36.

²³ Wybór poezyj. — S. 76–77.

²⁴ Пор.: Ibid. — S. 68.; Цертелев Н. Зазнач. праця. — С. 34–35.

²⁵ Пор.: Wybór poezyj. — S. 69–73.; Цертелев Н. Зазнач. праця. — С. 35.

²⁶ Пор.: Wybór poezyj. — S. 73; Цертелев Н. Зазнач. праця. — С. 34.

²⁷ Grabowski M. Ibid.; Курчів Р. Український фольклор у польській літературі. — К., 1971. — С. 122–123.

²⁸ Wybór poezyj. — S. 184.

²⁹ Zaleski J. Pisma. — Т. 2. — S. 56.

³⁰ Zaleski J. Korespondencja. — Т. 1. — S. 11.

³¹ З приводу цього фольклорного наслідування Залеський сперечався з поетом С. Вітвіцьким, у листі від 20.12.1828 року він пише: “До речі ти закидав мені, що я не признався в “Дем’яні”, що строфка “U sąsiada ładna żona” взята з народної пісні, то це інше, мій Стефано. Для мене, як наступника українських звичаїв та історії, народні пісні є природною спадщиною, особливо, якщо вони не надруковані” [Korespondencja. — Т. 1. — S. 31].

³² Wybór poezyj. — S. 96–97.

³³ Коципінський А. Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і в Малоросії. — К., 1885. — С. 138.

³⁴ Wybór poezyj. — S. 97.

³⁵ Ibid. — S. 98.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid. — S. 99.

³⁸ Ibid. — S. 102.

³⁹ Ibid. — S. 103.

⁴⁰ Ibid. — S. 104.

⁴¹ Ibid. — S. 106.

⁴² Ibid. — S. 107.

⁴³ Ibid. — S. 109. Тут чуємо відголосок народної пісні: пор. з прим. 16, 17.

⁴⁴ Курчів Р. Зазнач. праця. — С. 131.

⁴⁵ Grabowski M. Kilka uwag nad szkołami poezji polskiej // Tygodnik Petersburski. — 1839. — S. 205.

The article is devoted to the so-called “Cossack” poems “Janusz Bieniawski” and “Damian Książę Wiśniowiecki” of the Polish romantic poet Jozef Bohdan Zaleski. In particular folklore motifs of the poems are analysed in the research.

ПРОФЕСОР ЛІДІЯ ДУНАЄВСЬКА ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКА У КИЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Леонід ШУРКО

Фольклористична школа в Київському університеті фактично заснована основоположником української фольклористики, збирачем і дослідником української народної творчості, видавцем перших збірок українських народних пісень та народної обрядовості Михайлом Олександровичем Максимовичем — першим ректором університету Святого Володимира. Саме його науковий авторитет, збірки “Малорусские народные песни”, “Дни и месяцы украинского селянина” тощо не лише принесли йому європейське визнання, а й спонукали університетське студентство до активних пошуків та пропаганди творів фольклору, історичного епосу, пов’язаного із найяскравішими сторін-

ками національного визволення, створення у ХІХ ст. українських шкіл для молоді та старшого загалу, а пізніше — об’єднатися під егідою П. Чубинського у Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства. Започаткований М. Максимовичем науково-пошуковий пропагандистський та науково-теоретичний рух у галузі фольклористики, етнології та народознавства у стінах Київського університету розвивався майже безперервно, хоч постійно переслідувався імперсько-шовіністичними силами. Наприклад, у 40-х рр. членам Кирило-Мефодіївського братства — О. Марковичу, П. Кулішу, М. Костомарову та іншим в одному із пунктів звинувачення за політичну діяльність “припи-

сувалася” пропаганда українського історичного епосу — пісень, дум, та інших жанрів. А усі ці постаті в історії української науки відомі як збирачі і теоретики української народної творчості. Зокрема, О. Марковичу належать записи понад 50 тисяч українських паремій, народних пісень, казок, П. Кулішеві видавцю “Записок о Южной Руси”, публікації народної прози, дум, легенд з Руських літописів — перші спостереження за індивідуальним стилем оповідачів народної прози, М. Костомарову, автору одного з перших досліджень слов'янської міфології, - нових вагомих наукових гіпотез в галузі генези художнього мислення.

З історією фольклористики, що розвивалася у Київському університеті з часу його створення, пов'язана наукова діяльність Панааса Мирного (збирача українських народних казок), А. Метлинського — укладача збірки українських народних пісень “Малорусские народные песни” (1856) та одного з найвидатніших учених Європи — М. Драгоманова — автора порівняльно-історичних, психологічних, соціологічних праць, почасти зібраних у багатотомному виданні М. Павлика “Розвідки про українську народну словесність та письменство”, дослідження “Політичні пісні українського народу”, основоположника (разом з В. Антоновичем) вчення про жанр української історичної пісні та ґрунтовних видань “Исторические песни малорусского народа” (т. 1, 1874; т. 2, 1875) та “Малорусские народные предания” (1877). Традиції наукового дослідження історичного епосу та народної лірики, започатковані попередниками, — студентами і викладачами університету, продовжувались такими видатними ученими і діячами культури, як В. Антонович, П. Житецький, М. Грушевський, К. Грушевська, М. Старицький, М. Лисенко, Я. Савченко, В. Клінгер, С. Єфремов, Д. Чижевський, Т. Рильський та інші.

Одним із важливих напрямків у фольклористиці є дослідження фольклорно-літературних зв'язків, започатковане М. Максимовичем у 30-х рр. XIX ст. Воно особливо активізувалося наприкінці XIX століття та було провідною проблемою до 80-х рр. XX століття. Праці В. Перетца, В. Адріанової-Перетц, Д. Чижевського, С. Єфремова, Г. Сидоренко, М. Грицяя (автора численних праць в галузі вивчення фольклорно-літературних взаємин

давнього періоду XIX—XXI ст.), В. Бойка, О. Таланчук, Л. Копаниці, Н. Малинської, С. Росовецького та багатьох інших.

1992 року в університеті відкрито кафедру фольклористики, а 1993 р. — відділення фольклористики, з 2001 р. — музичної фольклористики, на яких вивчаються важливі історичні, теоретичні проблеми в галузі науки про народну творчість, народної культури загалом.

Заснувала та очолила кафедру професор Л. Дунаєвська.

Під її керівництвом створені навчальні спеціальні курси, головним завданням яких стала підготовка нового покоління фольклористів, знавців як української, так і світової народної культури, дослідників важливих теоретичних проблем, пов'язаних з поетикою фольклорних жанрів, із еволюційними процесами у фольклорі та в інших формах мистецтва, з вивченням особливостей народної педагогіки, звичаєвого права, етнопсихології, світової та української міфології, героїчного епосу народів світу, народної музики і виконавства, народного театру, малярства, декоративно-ужиткового мистецтва.

Отже, основними напрямками діяльності кафедри фольклористики, очолюваної Л. Дунаєвською, стають викладацька, наукова і практична робота (збирання зразків фольклору в Україні та поза її межами), вивчення специфіки фольклорних впливів на професійне (літературне, музичне, малярське) мистецтво, на сучасні інформаційні технології тощо. Пріоритетними жанрами стає народна проза (легенда, казка, замовляння, повір'я, прикмети, загадки тощо), народна пісенність (календарно-обрядова, родинно-обрядова, лірична пісня), історичний епос (історичні думи й пісні, героїчний епос народів світу), фольклорно-літературні, фольклорно-музичні та художні зв'язки.

У контексті цих проблем з 1992 року видаються програми та науково-методичні розробки усіх курсів з фольклору, які викладаються на спеціальностях з філології (український, російський, слов'янський фольклор, джерелознавство, етнографія та етнологія, етнопедagogіка, етнопсихологія, звичаєве право, теорія фольклору, міфологія, героїчний епос, фольклорна й історична антропологія, декоративно-ужиткове мистецтво, народне художнє мистецтво, народна музика, музичне джерелознавство, хорове диригування, народний вокал

тощо). Видано посібник “Звичаєве право” (2002), “Пісенні жанри українського фольклору” (2004), “Вербальна магія українців” (1998), “Українська народна проза” (1998), “Поетика фольклорного тексту” (2002), “Сутність міфу та його функції” (2003), посібник з українознавства для студентів-іноземців, матеріали про життя і творчість П. Житецького та П. Мартиновича до курсу “Історія української фольклористики” (2003), “Фольклор і література. Курс лекцій для магістрів-філологів” (2005), “Український героїчні думи. Практикум для студентів-фольклористів” (2005), підручник “Українська народна поетична творчість. Жанрологія” (30 др. арк.).

З 1992 року членами кафедри публікуються монографії з досліджуваних проблем: “Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій” (1997; вид. 2-е, 2000), “Українська народна космогонія. Специфіка міфопоетичного мислення” (1998), “Персонажна система української народної міфологічної прози. Аспекти поетики” (2000), “Думна героїка. Канон. Література. Онтологія спадкоємності” (2001), “Спадкоємні зв’язки національних словесних культур” (1997), “Фольклорно-літературні зв’язки: Компаративний аспект” (2001), “Очерки истории отечественного менеджмента (X – нач. XVII в.)” (2002).

Кафедра фольклористики, створена 1992 року, стає одним із найперших в Україні осередків, де готують майбутніх фольклористів, народознавців, а також етномузикознавців. Професор Л. Дунаєвська услід за цим сприяє створенню відділення фольклористики у Львівському, з 2005 р. — у Луганському університетах, у консерваторіях та університетах культури.

Об’єктивна передумова створення кафедр та центрів — потреба у відродженні національної культури незалежної України, збереженні і вивченні духовного багатства, накопиченого українським народом упродовж тисячоліть.

Викладанню й дослідженню українського фольклору в Київському університеті завжди приділялася велика увага. Одним із засновників української фольклористики був перший ректор університету М. Максимович, тут навчалися майбутні видатні українські фольклористи О. Маркович, М. Симонов, П. Куліш,

М. Лисенко, М. Старицький, викладали авторитетні дослідники українського фольклору М. Костомаров, А. Метлинський, В. Антонович, М. Драгоманов, О. Котляревський, І. Жданов, М. Дашкевич, С. Савченко, В. Клінгер, А. Лобода, В. Перетц, П. Попов, О. Назаревський, Г. Сидоренко, М. Грицай та ін.

У зв’язку зі створенням кафедри фольклористики вперше у Київському університеті студентам відділення фольклористики надано можливість вивчати комплекс дисциплін, пов’язаних із народознавством, у спеціально обладнаній музично-хореографічній лабораторії. При кафедрі утворено також студію вокального співу, хореографічний колектив, ансамбль народного співу “Роксоланія”, якому в 2005 році присвоєно звання народного. Відтак студенти постійно займаються популяризацією народної культури, виступаючи перед студентами КНУ, беручи участь у міських концертах та виїжджаючи на фестивалі за кордон.

Влітку студенти обстежують етнографічні терени України. Для проведення літньої навчальної фольклорної практики спеціально обладнано бази в різних регіонах України, зокрема у м. Каневі, в с. Чорна Тиса Закарпатської обл. тощо.

Студентів залучають і до участі в науковій роботі, їм надано можливість публікувати свої студії у кафедральних наукових збірниках. Проводиться ряд міжнародних конференцій молодих науковців: “Гра як спосіб існування культури” (1999), “Міф і ритуал у традиційній та новітній культурі” (2001), “Український фольклор на пострадянському просторі” (2004). Дипломами НАН України в галузі наукових здобутків молоді нагороджено Я. Левчук (за дослідження та публікацію праці М. Грушевського “Дитина у звичаях і віруваннях українського народу”, 2000 р.), Ю. Дмитренко (за збірку наукових праць “Студії з філології”, 2001 р.), М. Чорну (за цикл статей, присвячений фольклорно-мистецьким взаєминам, 2005р.). Очолювана професором Лідією Дунаєвською кафедра здійснила 8 випусків бакалаврів та 7 випусків спеціалістів і магістрів. Випускники кафедри, виховані фольклористичною школою Л. Дунаєвської, успішно працюють у багатьох навчальних та наукових закладах України, фольклористичних і народознавчих центрах, музеях, ЗМІ тощо.

Ядро кафедри фольклористики Лідія Дунаєвська формує з професорів В. Бойка, О. Таланчук, які раніше читали курси з фольклору на кафедрах історії літератури, керували фольклорною практикою і вели відповідну науково-дослідну роботу. Пізніше викладацький колектив поповнився сьогоденними професорами Н. Малинською, С. Росовецьким, Л. Копаницею, І. Павленком. Паралельно професор Л. Дунаєвська здійснює наукове керівництво Центром фольклору та етнографії, організаційне керівництво яким здійснює Л. Шурко.

У нинішньому складі кафедри — висококваліфіковані дослідники народної духовної культури, які здобули заслужене визнання в Україні та за її межами, серед них 5 докторів і 8 кандидатів наук.

У контексті фольклористичних проблем жанру казки на кафедрі проводились дослідження аспіранта з Японії (Хіросі Катаока), здійснювалися консультації науковцям Польщі, Чехії тощо.

2001 року монографію Л. Дунаєвської "Українська народна проза (легенда, казка): Еволюція епічних традицій" було відзначено премією ім. Ф. Колесси НАН України, визнано високі досягнення дослідників народнопоетичної творчості докторів філологічних наук В. Бойка, який вивчав фольклорно-літературні паралелі, та О. Таланчук, яка однією з перших в Україні зосередилася на студіюванні міфологічних засад українського фольклору. Нові напрямки у вивченні українського фольклору відкрили доктори філологічних наук Л. Копаниця, яка веде широкі дослідження поетики і символіки народної пісні, та Н. Малинська, яка вивчає проблему героїчного в думках та відображення думних традицій в українській літературі, С. Росовецький, праці якого стосуються широкого кола проблем фольклору, літератури, мови. До навчального процесу було залучено також відомих учених-професорів — мовознавця К. Тищенка, антрополога С. Сегеду.

Викладачі кафедри проводять плідну науково-дослідну та науково-методичну роботу, розробляючи актуальні проблеми дослідження й викладання фольклору. За час існування кафедри ними опубліковано 9 монографій (В. Бойко, Л. Дунаєвська, Л. Копаниця, Н. Малинська, С. Росовецький, О. Талан-

чук), словник "Сто образів української міфології" (О. Таланчук), 2 підручники (Л. Дунаєвська, С. Росовецький та всі члени кафедри), хрестоматія з українського героїчного епосу (О. Таланчук), 4 навчальні посібники (О. Івановська, Л. Копаниця, Н. Лисюк, О. Таланчук), а також бл. 350 наукових статей, у т.ч. опублікованих в академічних виданнях РФ, Польщі. За 14 років кафедрою під керівництвом Л. Дунаєвської було проведено 14 наукових конференцій, 6 з-поміж яких міжнародні. Постійно виходить у світ кафедральний збірник наукових праць "Література. Фольклор. Проблеми поетики" (19 видань).

Паралельно члени кафедри ведуть ретельне опрацювання зразків класичного і сучасного українського та світового фольклору, займаються впорядкуванням та редагуванням фольклорних збірок (В. Бойко, Л. Дунаєвська), фольклористичної спадщини українських науковців (О. Івановська, Н. Малинська). Особливе місце в цьому переліку посідає 6-томна "Історія української літератури" М. Грушевського, впорядкування та розробку наукового апарату до майже всіх книг якої здійснили викладачі кафедри Л. Дунаєвська, О. Таланчук, Л. Копаниця, С. Росовецький.

Викладачі кафедри стають лауреатами премії ім. Олени Пчілки в галузі літератури для дітей за 1992 рік: О. Таланчук (за впорядкування літературного та наукового доробку письменниці) та Л. Шурко (за укладання "Біблії для дітей").

Одним із головних напрямів наукової фольклористичної школи Л. Дунаєвської стала також фахова підготовка професорсько-викладацького складу. 5 викладачів кафедри захистили докторські дисертації з фольклористики, 5 — кандидатські. Водночас кафедра розгорнула широку підготовку наукових кадрів. З 1992 року проводиться набір до докторантури та аспірантури за спеціальністю "фольклористика". 31 аспірант кафедри фольклористики та 11 пошукувачів захистили кандидатські дисертації. Докторантуру успішно закінчили 3 докторанти.

З часу заснування кафедри у ракурсі завдань фольклористичної школи працює створений Л. Дунаєвською навчально-методичний Центр фольклору та етнографії. Його завдання, як і завдання кафедри фольклористики, бу-

ли зумовлені прагненням до відродження і збереження незліченних скарбів національної культури в незалежній Україні, а також такими практичними завданнями, як підвищення якості підготовки фахівців з фольклористики для науково-освітньої роботи у вищих і середніх навчальних закладах України, популяризація традиційних цінностей у середовищі української молоді, зокрема через мережу Інтернет.

Центру доручено вести роботу в чотирьох напрямках — науковому, навчально-методичному, організаційному та просвітницькому.

Основний напрямок його діяльності — збирання, вивчення та осмислення традиційної і сучасної народної культури України. Співробітники центру беруть участь в організації та проведенні щорічної фольклорно-етнографічної практики студентів Ін-ту філології, а також працюють у складі наукових історико-культурних експедицій ІМФЕ НАНУ та МінЧАЕС. Починаючи з 1997 р. фольклорні експедиції Ін-ту філології працювали на Житомирщині, Київщині, в Карпатах, Криму, на Полтавщині, Поділлі, в Прикарпатті, Закарпатті, на Черкащині й Чернігівщині. Вивчалися, зокрема, фольклор та етнографія полісян, переселених із зони відчуження ЧАЕС; актуалізовано збирання сучасного міського фольклору. На кінець 2006 р. було проведено 24 експедиції, зокрема організовано запис відеофільмів про етнокультуру окремих регіонів. Для польової роботи створено комплексний запитальник “Фольклористика. Програма та методичні рекомендації до фольклорної практики” (Л. Дунаєвська, Л. Шурко, 2000), де вміщено запитання з різних галузей народної культури.

Нагальним завданням Центру було і залишається розшифрування, каталогізація і систематизація матеріалів, зібраних студентами та викладачами в різних регіонах України під час польових досліджень. У Центрі зберігається й постійно поповнюється архів, до складу якого входять рукописна картотека (повністю роз-

шифровані тексти і частково мелодії аудіозаписів), фонотека, нотний та фотоархів, окремі відеозаписи, складається комп'ютерний фонд фольклорних записів. Провідні співробітники Центру опрацювали й перевели в цифровий формат бл. 2 тис. народних пісень*, записаних студентами Ін-ту філології та уклали 6 жанрових збірок, зокрема “Про скарби і скарбошукачів (1993), “Словесна магія українців” (1997; 1998), “Нечиста сила у світогляді українців” (2000), “Скарби та скарбошукування в українських народних легендах та переказах” (2002), упорядником яких є В. Фісун, “Вербальна магія українців” (1998), “Українська народна магія: поетика, психологія” (2001), упорядковані Т. Полковенком, В. Фісуном, з передмовами О. Павлова. В. Фісун уклав також три покажчики до українських легенд та переказів про скарби (2000; 2001; 2002). Загалом за 1990–2003 рр. співробітники Центру опублікували понад 100 наукових праць.

Разом з кафедрою Центр організовує міжнародні студентські наукові конференції: “Українська народна культура у світі” (1992), участь у якій брали студенти з Казахстану (Семиріччя), Росії (Зелений Клин), Білорусії, Естонії, Литви, і наукові читання “І. М. Гончар і народна культура України” (1995), разом із кафедрою фольклористики — міжнародні конференції молодих учених “Гра як спосіб існування культури” (1999), “Міф і ритуал у традиційній та новітній культурі” (2001), “Міф. Ритуал. Фольклор” (2001), всеукраїнські наукові конференції “П. Чубинський і розбудова української державності” (2003, 2004, 2005).

Ось уже минув рік, як кафедра фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка працює без видатної вченої, педагога, людини величної душі Лідії Дунаєвської. Її місце — в ряду визначних жінок України Марка Вовчка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської. Його Висока невмолимість Час тепер працюватиме на її ім'я...

This article is dedicated to the life and work of the well-known Ukrainian folklorist Lidiya Dunayevska, who died in 2006. She was a folklorist, literary critic, the specialist in the tale studies and the history of Ukrainian folkloristics. In this article scholarly work of Prof. Dunayevska, who for a long time was a head of the Department of the Folkloristics in Kyiv State University, is analyzed through the field work, publications, social and scientific life of her department.

* Оцифрування 2000 народних пісень, очищення від шумів, упорядкування та запис на компакт-диск здійснив протягом 2002–2003 рр. провідний фахівець-етнограф Центру (нині мол. наук. співробітник ІМФЕ) Анатолій Богород. — *Ред.*